

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

808. 24	Пулатов Шерзод Аббозович	Межэтнический диалог и переговорные процессы в полиэтничном Казахстане: институциональные практики и политико-правовые основы	3603
809. 25	Сатвалдиев А.Г.	Қазақстандық этносаясатта «жанубий қозғалыс» газетінің алар орны және түрлі кезеңдердегі мемлекеттік саясаттың оның контентіне әсері	3608
810. 26	Токенов А.С.	Социальный капитал и доверие в казахстанском обществе: к вопросу о влиянии этнической структуры	3613
811. 27	Узарова Л.М.	Особенности коммуникации в сфере этномедиации	3617
812. 28	Урстенова Д.Д.	30 лет АНК: новые возможности народной дипломатии	3622
813. 29	Хмелевский В.А.	Межкультурное многообразие и общая историческая память В республике Казахстан	3627
814. 30	Чжан Цзинкай	«Цветные революции» в эпоху интернета (особенности противостояния в странах СНГ)	3630

6 – СЕКЦИЯ
ФИЛОЛОГИЯНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГИИ

**6.1 ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТАНУДЫҢ ЖАҢА ҮРДІСТЕРІ МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ**

815.	Абдулла А. К.	Абай мұрасындағы сакралды ұғымдар	3610
816.	Алаудин Н. Ә.	Нәзира Бердалы поэзиясындағы фольклорлық үрдістер	3614
817.	Амантай Н., Қапсихқызы Д.	«Ескендір» поэмасындағы уақыт пен мәңгілік мәселесі: Абайдың философиялық концепциялары	3618
818.	Ахметбекова Т. У.	Б.Майлин мен А.Чехов әңгімелеріндегі сарказм	3622
819.	Байдуллаева Ж.К.	Қазіргі қазақ прозасындағы мистика жанры	3626
820.	Ғалымжанова З. Т.	Мемуарлық романдардағы тәрбие құндылығы	3629
821.	Дәуренбек А. Ж.	Тұрсын Жұртбайдың «Бесіңді түзе!..» еңбегі: Мұхтар Әуезовтің шығармашылық тағдыры және көркемдік шындық	3632
822.	Ергеш А. М.	Қабдыкәрім Ыдырысов поэзиясындағы интертекст және оның поэтикалық мәні	3638
823.	Еркін А.	«Телқоңыр» және ұлттық болмыс	3641
824.	Жакупова С.С.	XX ғасыр басындағы қазақ әдебиетіндегі ескілікті сынау тенденциясы: Ш.Торайғыровтың «Базарбай молдаға» өлеңі	3644
825.	Жақсыбаева Н. Ж.	Білім берудегі жаңа технологияның тиімділігі	3645
826.	Төребаева А.О.	Жүрсін Ерман арнау өлеңдерінің көркемдік ерекшелігі	3650
827.	Тұрсын Қ. А.	Бейсембай Кенжебаев – аудармашы	3656
828.	Сұлтанбек Ә.	Орыс тілді қазақ жастарының сөз сапасы: түйіткілдер мен шешімдер	3659
829.	Қажетерова Ш. С.	Еркін өлеңдердегі көлеңке образы	3664
830.	Қуанышбаева Н.А.	Тайыр Жомартбаев шығармашылығындағы балалар әдебиетінің көркемдік-жанрлық сипаты және алаш кезеңіндегі білім беру ісіне ықпалы	3669
831.	Құлшар Б. М.	Сатирадағы есімдер жүйесі және олардың эстетикалық-семантикалық жүктемесі	3673
832.	Махмутова А. Қ.	Абай Құнанбайұлының қара сөздері және ұлттық әдебиеттанудың жаңа үрдістері: білім және руханият	3676
833.	Молдахан Е. М.	Tiktok, Instagram секілді әлеуметтік желілерді әдеби білім беруде қолдану тәсілдері	3679
834.	Томабаева А. Ғ.	Шәкәрім мен Қожа Хафиздің философиялық үндестігі	3683
835.	Түсіпбек М. К.	Мұхтар Әуезов пен Оноре де Бальзак шығармаларындағы сыншыл реализм	3688

		принциптері туралы	
836.	Сайфуллаева Б. Б.	Орта ғасыр түркі ойшылдарының мұрасы мен Абай шығармаларындағы көркемдік дәстүр сабақтастығы	3692
837.	Шагирова Д. Р.	Көлеңке архетипінің көркем трансформациясы: Достоевскийдің «Сыңар» повесі мен Төлен Әбдіктің «Парасат майданы» негізінде	3696

**6.2 ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ**

838.	Абденкул Д.С.	Үйлену салт өлеңдеріндегі лингвотанымдық сипат	3700
839.	Абдрахман А.Е.	«Ер Төстік» жырындағы ең басты гендерлік көріністер мен символдар	3704
840.	Амирова А.Б.	Мақал-мәтелдер әлеміндегі билік пен гендер: қазақ және ағылшын паремияларының салыстырмалы талдауы	3708
841.	Анарбекова А.Б.	Оқушылар сөйлеу тіліндегі терминдер қолданысы	3715
842.	Бөгетбаева А.Т.	Жаһанданудың мәдени таптаурындардың қалыптасуына әсері	3719
843.	Дәулетші Д.Р.	Жалпықолданыстағы сөздерді термин ретінде қолдануда жарыспалылық мәселесі (ақпараттық технологиялар саласы бойынша)	3723
844.	Ермекқызы А.	Интернет лексиканың қолданысы	3726
845.	Жаныбекқызы Б.	Ұлттық фильмдердегі тілдік ерекшеліктер және әсерлеуші құралдар (көркемдегіш құралдар)	3730
846.	Жарылхасын Б.Қ.	Мұхтар Мағауин шығармашылығындағы фразеологизмдердің мәні	3733
847.	Қуандықова И.Р.	Кірме сөздер: игерілуі және электронды коммуникация ортасындағы қолданысы	3736
848.	Қайыркен А.О.	Корпустық лингвистика: қазақ тілін оқытудағы инновациялық бағыт	3743
849.	Қанатқызы А.	Зейнолла Шүкіровтың шығармаларындағы кейіпкер тілі мен стилі	3747
850.	Қуаныш Ә.	Methodology for the development of students' emotional competence in the lesson of the kazakh language	3751
851.	Қыдырбай Н.А.	Қазақ тіліндегі жаңа сөздер мен терминдердің пайда болуы және оларды қалыптастыру мәселелері	3755
852.	Мадиярова Д.М.	Жастар тіліне әлеуметтік желінің әсері	3759
853.	Меліс А.Б.	«Жер-Ана» ұғымының мағыналық ерекшеліктері	3762
854.	Муратбаева Ж.К.	Қазіргі қазақ киносындағы тілдік ерекшеліктер (комедия жанры негізінде: “Таптым-ау сені”)	3766

855.	Муратова М.	І.Жансүгіровтің «Құлагер» поэмасындағы мінез-құлық метафоралары	3769
856.	Мұхтарова Ф.С.	Қазақ және қырғыз тілдеріндегі тағамға қатысты этнофразеологизмдер	3772
857.	Нугман А.А.	Фразеологизмдердің лингво-мәдени өрісі	3775
858.	Онгарбаева А.О.	Қазақ және өзбек фразеологизмдеріндегі киелі сандардың ортақ белгілері	3777
859.	Оразалина А.А.	К.Оразалиннің тілдік тұлғасын тану мәселесі	3781
860.	Оралбай А.О.	Қазақ тілін әлеуметтік желілерге танымал ету үшін контент стратегиялары	3785
861.	Оспан М.Ж.	Қазақ халқының мақал-мәтелдеріндегі «Бақыт» концептісі	3790
862.	Өркенқызы А.	Постмодернистік мәтіннің байласымы мен тұтасымын барлау	3794
863.	Рзалиева Р.Ж.	Ғаламтордағы тұлғаны тілдік кемсіту: себебі мен салдары	3798
864.	Сәбитқызы Б.	Жанат Әскербекқызының шығармашылығындағы концептуалды метафора	3802
865.	Түйлебаева Қ.Б.	Хаос және контекст	3805
866.	Тұранов Ы.Ә.	Әлихан Бөкейханов шығармаларындағы антропонимдердің психолингвистикалық сипаты	3809
867.	Уәлібек А.А. Беласар І.Қ.	Қазақ фразеологизмдерінің гендерлік аспектісі	3812
868.	Ұланова Е.Д.	Т.Әбдікәкімовтің «Ажал даласындағы тас» өлеңіндегі сөздердің қолданылуының математикалық жиілігі	3816
869.	Халмурат Е.С.	Mangurtism – future tragedy	3819
870.	Шиктыбаева А.	Жасанды интеллект арқылы өтірік өлеңдер құрастыру	3821

6.3 ОРЫС ТІЛІ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ РУССКИЙ ЯЗЫК И МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ

871.	Абдикадырова А.М., Аманджол А.Е., Беккалиқызы А.	Слово <i>хайп</i> и его производные	3825
872.	Амангелді А.Ж.	Слова-паразиты в речи современной молодежи	3828
873.	Аманшаева И.С., Мәлікова А.Н.	Слово прикол и его производные в молодежном сленге (на материале НКРЯ)	3832
874.	Дудко В.Н.	Языковые средства как механизм воздействия	3836
875.	Елубаева К.К.	Устойчивое выражение "24/7" в современной речи: аспекты значения	3841
876.	Жарлықасым Ж.К.	Синтаксические модели новостных заголовков в интернет-СМИ Казахстана	3844

877.	Жумабаева А.Б.	Лексикографический анализ лексемы «упрямство» в русском и казахском языках	3850
878.	Кеңес Н.С.	Жизненное кредо молодёжи Казахстана: лингвоаксиологический аспект	3853
879.	Қалихан А.А.	Специфика молодежной инвективной лексики (на материале соцсетей Tik Tok, Telegram)	3856
880.	Мазуркина У.А.	Фонетическая интерференция при обучении русскому языку как иностранному китайских студентов	3859
881.	Максимова Д.Г.	Научная VS народная этимология объектов Астаны (по материалам уличных интервью инстагида Мити Байназарова)	3862
882.	Серикова Д.М.	Специфика обучения аудированию в 9 классе	3865

**6.4 ОРЫС ӘДЕБИЕТІ: КӨРКЕМ МӘТІНДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ТҮСІНДІРУ
РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА: АНАЛИЗ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА**

883.	Абдрахманова Э.	Bakhyt Kairbekov: the problems of creativity	3869
884.	Ерболат Д.	Фольклор как мотивообразующий элемент в повести З. Наурызбай и Л. Калаус «Приключения Бату и его друзей»	3870
885.	Ибраимова С.	Мотив самопожертвования в прозе Л. Улицкой	3874
886.	Кенжетай Б.	Фольклорные образы и мотивы в цикле «Кудыкины горы» Н. Черновой	3876
887.	Курмангалиева Г.	Метафора «необретенный рай» в романе Бахыта Кенжеева «Младший брат»	3879
888.	Мухамадиева К.	Особенности реализации категории «автора» и «скриптора» в романе Т. Толстой «Кысь»	3881
889.	Надирхан В.	Быт и нравы русского помещного дворянства в изображении Н.И. Новикова, Д.И. Фонвизина, А.Н. Радищева	3884
890.	Онгар А.	Символика круга в романе «Круг пепла» Д. Накипова	3888
891.	Оразалина А.	Литературное наследие Рымгали Нургали: социальные и философские аспекты в произведениях писателя	3891
892.	Өсербайұлы С.	Қазақ романының қалыптасу кезеңдері және дамуы	3893
893.	Сарсенбай М.	Концепция детства в литературе: культурный и философский контексты	3897
894.	Сералимова С.	Исторический контекст и культурные традиции в творчестве тюркоязычных писателей	3900
895.	Тахауикызы Ж.	Тема Древнего Новгорода в исторических и художественных произведениях Н.М. Карамзина	3903
896.	Турабекова И.	Образ современной российской женщины в произведениях Дарьи Донцовой	3907

897.	Цындра А.	Фольклорно-мифологический контекст образа ведьмы в повести Н.В. Гоголя «Майская ночь, или Утопленница»	3912
------	-----------	--	------

6.5 АУДАРМА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

898.	Айтбаева А.М.	Особенности аудиовизуального перевода на примере фильма «Inception»	3918
899.	Акимбекова К.Ж.	Прагматический аспект перевода рассказов Оскара Уайльда	3920
900.	Алпамыс Т.М.	Intercultural Features of Modality Expression in English and Kazakh: Translation Challenges	3922
901.	Амангелдиева А.М.	Қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдегі кейбір соматизмдер аудармасы	3926
902.	Әбдірахман А.Қ.	Аудиовизуалды аудармада реалияларды беру ерекшеліктері	3928
903.	Бектлеуова А.С.	Тіл және әдеп: ұлттық ерекшеліктер мен аудармадағы ұстанымдар	3931
904.	Бультенова Д.Т.	Culinaryonyms as culturally marked lexis: issues of equivalence in translation from Kazakh into English	3933
905.	Дулатова А.А., Кадырова Р.Р.	Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдер мен мақал мәтелдердің ұқсастықтары мен айырмашылығы	3937
906.	Елибаева А.Т.	Лингвокультурные трансформации в аудиовизуальном переводе: анализ русской локализации фильма «Веном»	3941
907.	Жексемби Д.Д.	Аудармада қолданылатын цифрлық технологиялардың жетістіктері	3945
908.	Каткенова З.Д.	Childbirth celebration in Kazakh and English cultures	3950
909.	Қыдырбай Г.З.	Орта мектептерде ағылшын грамматикасын оқытуда коммуникативті әдістерді қолдану	3953
910.	Матыгулова А.Н.	Translation of documentary novels	3956
911.	Нығметулла К.Б.	Көркем әдебиет стилінің аудармасы: жасанды интеллект, машиналық аударма мен адам аудармасының салыстырмалы талдауы (Эрнест Хемингуэйдің «Килиманджаро – қарлы тау» әңгімесінің негізінде)	3959
912.	Райнбекова А.К.	«Жеті» санының ағылшын, орыс және қазақ тілдеріндегі фразеологиялық бірліктер мен аудармадағы көрінісі	3962
913.	Сейткенов К.Б.	Көркем мәтін тілі прагматикасын жеткізуде тіркесті бірліктердің аударылу ерекшеліктері	3966
914.	Сүндетова А.Н.	«Жаңбыр» концептісінің тілдік-танымдық сипаты және тіларалық берілуі (Э.Хемингуэйдің «Қош бол, майдан!» романы негізінде)	3972
915.	Утеулиева А.А.	Lexical-semantic types of non-verbal means and their translation	3978

**6.6 ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ**

916.	Айдарбекқызы М. Ермекқызы А.	Тілдердің жойылу қауіпі және қайта жаңғырту мүмкіндіктері	3983
917.	Асатова К.Т.	Semantic and Pragmatic Aspects of Anglicisms in Modern Kazakh	3986
918.	Аслялиева А.Ж.	Frequency and Functional-Semantic Analysis of Color-Denoting Adjectives in George Orwell's "Animal Farm"	3990
919.	Ахметбек Д.А.	Axiological characteristics of the biography of a virtual character	3996
920.	Байсұлтан А. Н.	Ағылшын көркем әдебиетіндегі бейвербалды қарым-қатынастың рөлі	3999
921.	Донбаева А. А.	Использование аутентичных текстовых материалов при обучении чтению в целях повышения мотивации к изучению иностранного языка	4003
922.	Жунусова А. К.	Ағылшын әдебиетіндегі «адамның оң мінезі» лексика-семантикалық өрісінің құрылымы	4008
923.	Кенесбаев А. С.	The language game in modern internet communication	4013
924.	Кенжебай А.Т.	Сравнение языка рекламы в английском и казахском языках	4015
925.	Сабилова Ж.Б.	Репрезентация концепта "семья" в англо-, казахоязычных публицистических дискурсах начала XXI века	4018
926.	Сериккалиева А. Ж.	Образность публицистического дискурса в новогодних речах: сравнительный анализ выступлений президента Казахстана и короля Великобритании	4020
927.	Тлемисова Ж. М.	Semantic analysis of the linguistic changes driven by generation Z's neologisms	4023
928.	Турсынбетова А. Н.	Балалар тіліндегі инновациялар мен олардың сөзжасамдық ерекшеліктері	4027
929.	Ундимисова А.Ж.	Английские пословицы и поговорки: их значение, употребление и русские эквиваленты	4030
930.	Хасенов И. Танабаев Т.	A brief overview of the origins and formation of the basic terms of electricity in English and Kazakh languages	4031
931.	Шандер Д.	The English language acquisition: why are you still unable to speak it?	4034

**6.7 ҚЫТАЙ ФИЛОЛОГИЯСЫ МЕН ЛЕКСИКОЛОГИЯСЫ: ЖАҢА
БАҒЫТТАР МЕН ӘДІСНАМАЛАР
КИТАЙСКАЯ ФИЛОЛОГИЯ И ЛЕКСИКОЛОГИЯ: НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ
И МЕТОДОЛОГИИ**

932.	Абдуллина А.Р.	Тіл мен мәдениеттің өзара байланысы және аудармадағы рөлі	4039
933.	Абдуразакова М. Д.	Ресми іс-қағаздардағы тұрақты тіркестер мен клишелердің аудару тәсілдері (қытай және	4043

		қазақ тілдерінің іскерлік құжаттары негізінде)	
934.	Асқар Н.	Лю Цысиннің “Үш Ғалам” (三体) ғылыми-фантастикалық роман трилогиясының стилистикалық ерекшеліктері	4046
935.	Дюсупжанова Ж.М.	Қытай фильмдерін қазақ тіліне аударудың ең танымал түрлері мен кең таралған әдістері	4049
936.	Кабышева А.Д.	Медициналық терминдерді қытай тілінен қазақ тіліне аудару мәселелері	4054
937.	Күшәнбек М.	Бақ-тағы қытай фразеологизмдерінің қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері	4060
938.	Қалекенова Ж.Қ.	Мәдени революция кезеңіндегі әдебиеттің даму көрінісі	4065
939.	Майбас Ә.Т.	Қытай тілін шет тілі ретінде оқытудың бастауыш сатысындағы құрмалас сөйлемдердегі жалғаулықтардың оқыту мәселесі	4068
940.	Мамедова Р.В.	Сравнительный анализ китайских и казахских пословиц и фразеологизмов	4071
941.	Маметова А.М.	Медицина саласындағы кәсіби мәтіндерге лингвистикалық талдау	4076
942.	Мылтықбай Ж.А.	Қытай ауызекі сөйлеу стилінің қолдану аясы	4080
943.	Намазова Ж.Т.	Жасанды интеллект негізіндегі қытай тілін оқу: мүмкіндіктер мен шектеулер	4085
944.	Нұрлан Е.	Цянь Чжуншудың “Қоршалған қамал” романының көркемдік ерекшеліктері мен кейіпкерлер образы	4088
945.	Нұртай А.	«Өмір мен өлім мені қажытады» романында реинкарнация арқылы әлеуметтік жіктелуді бейнелеу	4093
946.	Сейлова А.А.	Влияние политической и культурной ситуации в Китае в период Тан на литературу	4097

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS**

**СЕКЦИЯ 7. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ
ECONOMIC SCIENCES**

**Подсекция 7.1 ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ АШЫҚТЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ**

**ОТКРЫТОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
БЕЗОПАСНОСТЬ**

OPENNESS OF THE NATIONAL ECONOMY AND ITS ECONOMIC SECURITY

947.	Асылбаева Ж.Е.	Цифровизация в жилищном строительстве: преимущества и перспективы	4100
948.	Аудан Д.Т.	Өнеркәсіп кәсіпорының тұрақты дамуының	4103

ерекшеліктерімен таныс болмағандықтан, аударманы шынайы ете алмады және мәдени ерекшеліктерді сақтап қала алмады. Екі құрал да өзіндік артықшылықтарға ие болғанмен, адам көмегінсіз әдеби аударманы жасауға жарамсыз болып шықты.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Duarte, F. (2025). Number of ChatGPT Users (March 2025). *Exploding topics*. <https://explodingtopics.com/blog/chatgpt-users#how-many-chatgpt-users-are-there>
2. Hemingway, E. (1936). The Snows of Kilimanjaro. <https://pdcrowd.webs.ull.es/naturalismo/HemingwayTheSnowsOfKilimanjaro.pdf>
3. Omar, A., & Goma, Y. A. (2020). The Machine Translation of Literature: Implications for Translation Pedagogy. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 15(11), pp. 228–235. <https://doi.org/10.3991/ijet.v15i11.13275>
4. Syed, S. (2017). Translating a Literary Text: Enigma or Enterprise. *International Journal of English Language & Translation Studies*, 5(2), 75-80. https://www.researchgate.net/publication/324273639_Translating_a_Literary_Text_Enigma_or_Enterprise
5. Toral, A. & Way, A. (n.d.). *Is Machine Translation Ready for Literature?* Dublin City University. <https://aclanthology.org/2014.tc-1.23.pdf>
6. Хэмингуэй, Э. (1936). Килиманджаро – қарлы тау (Н. Әбуталиев аудармасы). *Bilim All*. <https://bilim-all.kz/article/6778-Kilimandzharo—qarly-tau>

ӘОЖ 81'25

«ЖЕТІ» САНЫНЫҢ АҒЫЛШЫН, ОРЫС ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІНДЕГІ ФРАЗЕОЛОГИЯЛЫҚ БІРЛІКТЕР МЕН АУДАРМАДАҒЫ КӨРІНІСІ

Райнбекова Алтынай Каирбайқызы
KILC колледжінің 3 курс студенті

Ғылыми жетекшісі: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Аударма теориясы мен практикасы кафедрасының доценті м.а., Ph.D докторы
Жұмай Нұрмира

Сандар адамзаттың танымдық дүниетанымында маңызды символдық мәнге ие. Солардың ішінде «жеті» саны – көптеген мәдениеттер мен тілдерде ерекше маңызға ие, киелі, мистикалық және философиялық мазмұнмен астасқан сан болып табылады. Ол дін мен мифологияда, халық ауыз әдебиетінде және тілдік қолданыстарда кеңінен көрініс тауып, терең семантикалық жүктемені арқалайды.

Орыс және ағылшын тілдерінде «жеті» санына қатысты фразеологиялық бірліктердің жиі кездесуі осы санның лингвомәдени мәнін айқындай түседі. Мұндай тұрақты тіркестер тек сандық мағынамен ғана шектелмей, халықтың дүниетанымы, рухани-мәдени құндылықтары, ойлау жүйесі мен тарихи тәжірибесі жайлы құнды ақпарат береді. Әр тілдегі фразеологиялық бірліктер халықтың мәдени кодының айнасы ретінде қызмет етіп, ұлттық ерекшеліктерді бейнелейді.

Осы ғылыми жұмыстың мақсаты – орыс және ағылшын тілдеріндегі «жеті» санымен байланысты фразеологизмдерді лингвомәдени тұрғыдан талдау, олардың мағыналық, құрылымдық және қолданылу ерекшеліктерін саралау арқылы екі халықтың мәдени-танымдық дүниетанымындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтау болып табылады.

1. «Жеті» санының қазақ, орыс және ағылшын мәдениеттеріндегі тілдік-мағыналық сипаты

«Жеті» саны – әлемдік мәдениеттерде кең таралған символдардың бірі ретінде толықтықтың, кемелдік пен магиялық күштің белгісі болып табылады. Бұл сан әртүрлі өркениеттердің діни наным-сенімдерінде, мифологиясында және фольклорында ерекше мағынаға ие. Мысалы, христиандық дәстүрде «жеті» саны Құдай жаратылысының толықтығын білдіреді, өйткені Киелі кітапта әлемнің жеті күнде жаратылғаны баяндалады. Сонымен қатар, бұл сан мистикалық және құпиялы күштермен байланысты

болып, адамның рухани дамуы мен күнәлардан арылуын да меңзейді (мысалы, «seven deadly sins», «seven virtues»).

Орыс тілінде «жеті» саны көбінесе көптік пен тұтастықтың символы ретінде көрініс табады. Мұнда «семь бед — один ответ», «семь потов сойдет» сияқты фразеологиялық бірліктер арқылы бұл сан адамның өміріндегі қиындықтар, қажырлы еңбек пен өмірлік тәжірибемен байланыстырылады. Қазақ тілінде де «жеті» саны ерекше маңызға ие – «Жеті ата», «Жеті қазына», «Жеті жарғы» сынды тұрақты тіркестер мен ұғымдар халықтың дүниетанымдық және әлеуметтік құрылымын айқындайды.

Ағылшын тілінде бұл сан көбіне уақыттың өтуі мен жүйелілік ұғымдарымен байланыстырылып, белгілі бір кезеңдер мен өзгерістердің белгісі ретінде қарастырылады (мысалы, «the seven-year itch», «seven days a week»). Сонымен қатар, ағылшын мәдениетінде «жеті» саны ғажайып, мистикалық және сиқырлы күштердің символына айналған — «seven wonders of the world», «lucky seven» сияқты тіркестер соның дәлелі.

Осылайша, «жеті» санының лингвомәдени символикасы әр ұлттың рухани және мәдени болмысын бейнелеп, олардың дүниетанымындағы ортақ және айрықша сипаттарды көрсетеді.

1.1. Қазақ тіліндегі «жеті» компоненті бар фразеологизмдер

Бұл тұрақты тіркестер халқымыздың дүниетанымы мен рухани мәдениетінен сыр шертеді, символдық мәні бар және өмірлік тәжірибеге негізделген.

Мысалы, Жеті атасын білу. Бұл фразеологизм қазақ халқының ұрпақ тәрбиесіндегі басты қағидаларының бірі. Адам өзінің тегін жеті атаға дейін білуі керек, бұл – **туыстық қарым-қатынасты сақтап, қан тазалығын сақтау үшін маңызды.** Сондай-ақ бұл тіркес **рухани мәдениеттілік пен тәрбиелілік белгісі** ретінде қолданылады. **Жеті қазына** – қазақ халқында **ер жігітке тән жеті қасиетті нәрсенің жиынтығы.** Бұл тізім әр дереккөзде аздап өзгеруі мүмкін, бірақ көбіне былай беріледі: жүйрік ат, қыран бүркіт, құмай тазы, берен мылтық, ақыл-парасат, сұлу әйел, қара қазан (мал). Бұл тіркес – **молшылық пен өмірдің мәнін білдіретін мәдени-символикалық ұғым. Жеті жұрттың тілін білу** – **көп тіл білген адам білімді, парасатты болады** деген мағынадағы фразеологизм. Халық арасында көп тіл білу – әлемге ашық болудың, кең ойлаудың белгісі. Мұндай адам түрлі ұлттармен тіл табыса алады және т.б.

№1 Кесте. Қазақ тіліндегі «жеті» компоненті бар кейбір фразеологизмдер және олардың мағыналық түсіндірмесі:

№	Фразеологизм	Мағынасы
1	Жеті атасын білу	Әр адам өз тегін жеті атаға дейін білуі керек деген дәстүрлік ұстаным.
2	Жеті қазына	Ер жігітке тән жеті игілік (мысалы, жүйрік ат, қыран бүркіт, ер жігіт, т.б.).
3	Жеті жұрттың тілін білу	Көп тіл білу, білімділік пен парасаттылықтың белгісі.
4	Жеті өлшеп, бір кес	Шешім қабылдас бұрын жақсылап ойлан деген мағынада.
5	Жеті түнде	Түннің ең қараңғы кезі, терең түнде.
6	Жеті қат көк	Аспанның жеті қабаты, мифологиялық кеңістік.
7	Жеті шелпек пісіру	Әруақтарға арнап жеті нан пісіру арқылы құдайы беру дәстүрі.
8	Жеті күн, жеті түн	Ұзақ уақыт бойы; уақыттың үздіксіз өтуі.
9	Жеті қабат жер астынан шығу	Өте қиын жағдайдан шығу, тығырықтан жол табу.
10	Жеті ғасыр өтсе де	Өте ұзақ уақыт өтсе де, ұмытылмайтын нәрсе туралы айту.

1.2. Орыс тіліндегі «жеті» саны бар фразеологиялық бірліктер

Орыс тілінде «жеті» саны көптеген мақал-мәтелдер мен фразеологиялық бірліктерде ерекше маңызға ие болып, халық даналығының, моральдық-этикалық құндылықтарының және мәдени ерекшеліктерінің көрінісі ретінде қызмет етеді. Бұл сандағы символизм көбінесе көптік, толықтық, сондай-ақ ойластырылған әрекеттер мен шешімдерге ұмтылу ұғымдарымен байланыстырылады.

Мысалы, «*Семь раз отмерь, один раз отрежь*» (қаз. «Жеті рет өлшеп, бір рет кес») фразеологизмі маңызды шешім қабылдас бұрын жан-жақты ойланып, мұқият дайындық жүргізу қажеттігін көрсетеді. Бұл тіркес прагматикалық іс-әрекеттер мен салмақты ойлаудың маңызын баса көрсетеді.

«*Ответ один на семь бед*» (қаз. «Жеті қатенің бір жауабы») фразасы күрделі және қиын жағдайларда да дұрыс әрі тиімді шешімнің болуы мүмкін екендігін меңзейді. Мұндағы «жеті» компоненті қиындықтардың көптігін білдіретін гиперболалық элемент ретінде көрініс табады.

«*Семеро по лавкам*» фразеологиялық тіркесі кеңістікке немесе белгілі бір ортаға адамдардың шамадан тыс көп жиналуын сипаттайды. Бұл тіркес әлеуметтік қарым-қатынас пен тұрмыстық ортада орын алатын шектен тыс жүктемені бейнелейді.

Ал «*У семи няnek дитя без глазу*» мәтелі басқарушылардың немесе жауапты тұлғалардың тым көп болуы жағдайында ортақ істің иесіз қалуы немесе бақылаудың әлсіреуі секілді мәселелерді көрсетеді. Мұндағы «жеті» – нақты саннан гөрі, шамадан тыс көптіктің символы ретінде қолданылып, ұйымдастырушылықтың және жауапкершіліктің болмау қаупін бейнелейді.

Аталған фразеологиялық бірліктердің барлығы орыс мәдениетінде «жеті» санының символдық мағынасының кең екендігін және оның танымдық, этикалық әрі прагматикалық функциялар атқаратынын дәлелдейді. Бұл бірліктер тек сандық ұғымды ғана емес, сонымен қатар халықтың дүниетанымдық ерекшеліктері мен тарихи-мәдени тәжірибесін де айқындайды.

1.3. Ағылшын тіліндегі «жеті» саны бар фразеологиялық бірліктер

Ағылшын тілінде «seven» (жеті) саны да фразеологиялық бірліктерде жиі кездесіп, өзіндік символдық жүкке ие. Бұл сан көбінесе толықтық, қасиеттілік, магия, сондай-ақ уақыттық кезеңдер мен циклділік ұғымдарымен тығыз байланысты. Мұндай тіркестер ағылшын халқының дүниетанымдық ерекшеліктері мен мәдени-діни көзқарастарын көрсетеді.

Мысалы, «*The seven deadly sins*» (қаз. «Жеті өлім жазасы») тіркесі христиан дініндегі адамзаттың негізгі күнәларын бейнелейді. Бұл фразеологизмде «жеті» саны моральдық және діни толықтықты білдіреді, яғни күнәлардың тұтас жүйесін сипаттайды.

«*Seven years' bad luck*» (қаз. «Жеті жылдық сәтсіздік») наным-сенімдерге байланысты қалыптасқан фразеологизм болып табылады. Айнаның сынуы – жеті жыл бойы сәтсіздік әкеледі деген сенімнің көрінісі. Мұнда «жеті» циклі уақыт пен жазалаудың ұзақтығын көрсететін символ ретінде көрінеді.

«*The seven year itch*» фразасы, көбінесе, некеде немесе ұзақ қарым-қатынаста белгілі бір уақыт өткеннен кейін туындайтын эмоционалдық және психологиялық күйзелісті сипаттау үшін қолданылады. Бұл тіркес «жеті» санының циклдік табиғатын көрсетіп, әлеуметтік қатынастардағы уақытша дағдарыстарды белгілейді.

Ал «*The seven wonders of the world*» (қаз. «Дүниежүзілік жеті ғажайып») тіркесі адамзат өркениетінің озық жетістіктерін сипаттайтын фразеологизм болып табылады. Мұнда «жеті» саны кемелдік пен ғажайыптың өлшемі ретінде көрініс табады.

Жалпы алғанда, ағылшын тіліндегі фразеологиялық бірліктерде «seven» саны мәдени-тарихи, діни және әлеуметтік контекстiлермен астасып, мәңгілік, толықтық, және тылсым күштермен байланысты мағыналық өрістерді қамтиды. Бұл тіркестер ағылшын мәдениетінің символдық сандық жүйесін және қоғамдық таным формаларын айқын бейнелейді.

Орыс және ағылшын тілдеріндегі «*жеті*» санының символикасын салыстыра қарасақ, бұл тілдердегі «*жеті*» санымен байланысты фразеологиялық бірліктерді салыстыру арқылы бірнеше негізгі ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтауға болады:

№2 кесте. Орыс және ағылшын тілдеріндегі «*жеті*» мағыналық ұқсастықтары

Тіл	Фразеологиялық бірлік	Мағынасы Символикасы	Түсініктеме
Орыс тілі	«Семь раз отмерь, один раз отрежь»	Дана шешім, ойланып әрекет ету	Ақылмен, сабырмен әрекет ету қажет екенін білдіреді.
Ағылшын тілі	«Seven deadly sins»	Моральдық құндылықтар, күнә	Діни және этикалық тұрғыдан «жеті» маңызды сан.

Тіл	Фразеологиялық бірлік	Мағынасы / Символикасы	Түсініктеме
Екі тілде ортақ	«Жеті ғажайып» / «Seven wonders of the world»	Ғажайып, сиқырлы әлем, ерекше құбылыс	Магиялық және ерекше нәрселерге қатысты.

№3 кесте. Орыс және ағылшын тілдеріндегі «жеті» мағыналық айырмашылықтары

Тіл	Фразеологиялық бірлік	Мағынасы / Символикасы	Түсініктеме
Орыс тілі	«Семеро по лавкам»	Көпшілік, топ	Көп балалы отбасы немесе топтық жағдайды білдіреді.
Орыс тілі	«Семь потов сойдет»	Қиындық, ауыр еңбек	Жеті рет тер шығару — ауыр жұмыстың белгісі.
Ағылшын тілі	«The seven year itch»	Уақыт, цикл	Уақыт өткен сайын тұрақсыздық немесе өзгеріс кезеңі.
Ағылшын тілі	«Seven seas»	Кеңістік, саяхат	Барлық теңіздерді меңзеу арқылы әлемдік ауқымды білдіреді.

Қорытынды

«Жеті» саны – адамзаттың рухани және мәдени санасында ерекше символдық мәнге ие ұғымдардың бірі. Қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі фразеологиялық бірліктерде бұл санның көрініс табуы әр ұлттың мәдени болмысы, дүниетанымы және тілдік ерекшеліктері туралы маңызды ақпарат береді.

Үш тілде де «жеті» саны толықтықтың, тылсым күштер мен магияның, сондай-ақ уақыт циклдерінің символы ретінде ұшырасады. Алайда оның мағынасы мен қолданылу контексті әр тілде өзіндік ұлттық ерекшеліктермен сипатталады. Қазақ тілінде «жеті» қасиетті сан ретінде діни-танымдық, этномәдени түсініктермен ұштасса, орыс тілінде бұл сан көптік, толықтық, шексіздік ұғымдарын білдіретін мақал-мәтелдер мен тұрақты тіркестерде көрініс табады. Ал ағылшын тілінде «жеті» саны көбінесе діни, мифологиялық, уақыттық және әлеуметтік құбылыстармен байланыста қолданылады.

Фразеологиялық бірліктерді салыстырмалы зерттеу – тіл арқылы ұлттың дүниетанымын, мәдени мұрасын және символикалық ойлау жүйесін тереңірек тануға мүмкіндік береді. Бұл тілдік құралдар тек коммуникативтік функция ғана емес, сонымен қатар мәдени код ретінде де маңызды рөл атқарады. Осы тұрғыдан алғанда, «жеті» санының фразеологиядағы қызметін лингвомәдени аспектіде зерттеу ұлттық болмысты танудың тиімді тәсілдерінің бірі болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Степанов, Ю. С. (2001). *Константы: словарь русской культуры*. Москва: Академический проект.
2. Алшынбаева, М. А., Омашева, Ж. М., & Мажитаева, Ш. (ж.ж.). *Жеті санының ағылшын және қазақ тілдеріндегі символикасы*. Ғылыми мақала.
3. Фразеологиялық сөздіктер – қазақ және ағылшын тілдеріндегі тұрақты тіркестерді жинақтаушы негізгі әдеби дереккөздер. (Жеке авторсыз жинақтар ретінде қолданылады).
4. <https://scipress.ru/philology/articles/otrazhenie-simvoliki-chisla-sem-v-anglijskikh-i-russkikh-frazeologicheskikh-edinitsakh.html> – Орыс және ағылшын тілдеріндегі «жеті» саны символикасының көрінісі атты ғылыми мақала.
5. <https://rep.ksu.kz/handle/data/15008> – Қазақ тіл біліміндегі фразеологиялық бірліктерге қатысты ғылыми жарияланым (Қарағанды университетінің ғылыми еңбектерінен).